

Відгук
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження
Салагуб Людмили Іванівни
«Політична історія Гетьманщини XVIII ст.:
український історіографічний вимір»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Дисертація Салагуб Людмили Іванівни на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія присвячена науково актуальній темі, яка має теоретичне та практичне значення, адже Українська козацька держава Гетьманщина посідає особливе місце в історії державотворення в Україні. Актуальність дисертації Л. І. Салагуб поза сумнівом відображає тісний зв'язок історії та сучасності в Україні і є важливим аргументом у руйнуванні історичних міфів російських пропагандистів щодо відсутності державності, а також історичної науки в українців у минулому. Українська історіографія Гетьманщини XVIII ст. малодосліджена, а це обумовлює наукову новизну досліджуваної теми.

Загальний обсяг дисертації Л. І. Салагуб – 222 сторінки, з них основного тексту – 168 сторінок. Надана до захисту дисертація логічно структурована, вона містить необхідні складові елементи відповідно до встановлених вимог, в її розділах загалом належно висвітлюються виділені аспекти досліджуваної теми. Робота складається з двомовної анотації, списку опублікованих авторкою праць, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

У вступі дисертації авторка належно визначила мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, територіальні межі дисертації, методи дослідження, його наукову новизну та практичне значення, наведено відомості щодо апробації

результатів дисертаційного дослідження і публікацій авторки. Варто зазначити, що Л. І. Салагуб переконливо обґрунтувала актуальність дисертаційного дослідження, його історичні та історіографічні аспекти, підкреслила науковий інтерес вчених до Гетьманщини XVIII ст., звернула увагу на необхідність історіографічного компаративного аналізу проблеми, слушно вказала на наукове, евристичне та суспільне значення дослідження.

У структурі дисертації визначені розділи «Історіографічний аналіз проблеми, джерела та методологія дослідження», «Формування наукового осмислення політичної минувшини Гетьманщини XVIII ст. протягом «довгого» XIX ст.», «Політична історія Гетьманщини: візії XX ст.», «Політична історія Гетьманщини 1709–1764 рр.: здобутки сучасних українських науковців».

У першому розділі аналізуються історіографічні, джерелознавчі та методологічні проблеми дисертації. Розглядаючи стан опрацювання проблеми, авторка звернула увагу на узагальнюючі історіографічні студії сучасних вчених Я. Дашкевича, Л. Зашкільняка, Я. Калакури, І. Колесник, В. Яремчука, О. Яся, праці О. Копиленка, В. Кравченка, Є. Нахліка, Ю. Пінчука, В. Сарбея, О. Скакуна, В. Смолія, присвячені окремим дослідникам Гетьманщини, а також роботи В. Горобця, В. Кононенко, І. Кривошея, В. Ларченко, Л. Мельника, які висвітлювали науковий доробок багатьох істориків у контексті проблеми реалізації проектів Гетьманщини протягом XVIII ст.

Характеризуючи джерельну базу дисертації, авторка розглянула історіографічні та історичні джерела. Головна увага приділена аналізу історіографічних джерел, що охоплюють праці українських істориків від кінця XVIII до початку XXI ст., які висвітлювали різні аспекти історії Гетьманщини (В. Антоновича, О. Апанович, Д. Бантиш-Каменського, В. Голобуцького, М. Грушевського, О. Гуржія, К. Гуслистого, В. Дядиченка, О. Єфименко, М. Костомарова, М. Литвиненко, Ф. Лося, М. Маркевича, А. Путра, В. Смолія, Г. Швидько, Д. Яворницького). Дослідниця виділила також історичні джерела,

які характеризують політичні процеси на теренах козацької держави, зокрема, законодавчі акти та розпорядчі документи російської імперської влади щодо Гетьманщини.

Аналізуючи методологічні засади дисертаційного дослідження, Людмила Іванівна синтезувала використані принципи, підходи та методи, розкрила їх сутність та можливості наукового застосування. Авторка звернула увагу на квантитативні методи, які дозволили визначити змістовні маркери у працях істориків, кількісні показники при аналізі публікацій з історії Гетьманщини у наукових періодичних виданнях: «Український історичний журнал» та «Український історик», що підкреслило наукову новизну дослідження.

У другому розділі Л. І. Салагуб розглянула історіографічні аспекти дослідження в контексті «наукового осмислення» політичного розвитку Гетьманщини з кінця XVIII до початку XX ст. Авторка проаналізувала питання висвітлення політичної історії Гетьманщина в українській історичній літературі кінця XVIII – першої половини XIX ст. Дисертантка звернула увагу на історіографічну ситуацію зазначеного періоду, яка вплинула на наукові погляди українських істориків. Серед історичних творів кінця XVIII – першої половини XIX ст. Людмила Іванівна особливо виділила Історію Русів, «Историю Малой России» Д. Бантиш-Каменського, детально простеживши на їх прикладі «проблемні вектори» політичної історії Гетьманщини XVIII ст.

Л. І. Салагуб окремо розглянула «сюжети» політичної історії Гетьманщини XVIII ст. у народницькій історіографії другої половини XIX ст., у якій простежувалося подальше утвердження наукових підходів. Серед істориків-народників зазначеного періоду Людмила Іванівна аналізувала наукові погляди В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова, П. Куліша, Д. Яворницького, звернула увагу на їхні оцінки щодо політичної діяльності гетьманів Війська Запорозького.

Дисертантка відзначила, що в історіографічній ситуації на межі XIX–XX ст. традиції народництва були доповнені державницьким підходом у дослідженні української історії, вказала на системність висвітлення політичної історії Гетьманщини. Долучивши до історіографічного аналізу праці істориків кінця XIX – початку XX ст. М. Грушевського, О. Єфименко, М. Слабченка, авторка розглянула роль гетьманів Війська Запорозького у політичному розвитку козацької держави XVIII ст.

У третьому розділі дисертації Л. І. Салагуб політична історія Гетьманщини висвітлюється з концептуальних позицій українських істориків XX ст., зокрема, істориків періоду Української революції (В. Біднов, М. Грушевський, М. Слабченко), 1920-х років доби ВУАН (О. Гермайзе, Л. Окіншевич, Є. Онацький), західноукраїнських науковців міжвоєнного часу (М. Голубець, І. Крип'якевич), вчених радянської України (В. Голобуцький, В. Дядиченко, Ю. Кондуфор, М. Литвиненко, О. Путро, В. Сарбей, Г. Сергієнко, В. Спицький) та зарубіжних (М. Антонович, Л. Винар, Д. Дорошенко, З. Когут, Б. Крупницький, В. Липинський, Л. Окіншевич, Н. Полонська-Василенко, В. Сенютович-Бережний, А. Яковлів) 1930-х – 1980-х років. Людмила Іванівна аналізує внесок названих істориків у дослідження теми, порівнює методологічні підходи репрезентантів різних ідеологічних та наукових напрямів. Становлять науковий інтерес запропоновані авторкою діаграми щодо кількісних показників публікацій з історії Гетьманщини XVIII ст. на сторінках «Українського історичного журналу» (С. 89, 90) та «Українського історика» (С. 114, 115).

У четвертому розділі Л. І. Салагуб аналізує здобутки сучасних українських істориків у дослідженні політичної історії Гетьманщини XVIII ст. в умовах пострадянської історіографічної ситуації. Аналізуючи студії В. Брехуненка, І. Верби, В. Горобця, О. Гуржія, В. Кононенка, В. Кривошеї, Л. Мельника, В. Панащенко, О. Путро, О. Сокирко, О. Струкевича, Т. Чухліба авторка звернула увагу на історіографічні аспекти висвітлення питань інституту гетьманства.

Дослідження питання про шляхи інкорпорації Гетьманщини імперським урядом Людмила Іванівна здійснила на основі історіографічного аналізу праць С. Білоконя, В. Брехуненка, В. Горобця, О. Гуржія, Л. Іванової, О. Ліцєєвої, В. Смоля, Т. Чухліба, Н. Яковенко. Авторка висвітлювала стан політичної культури українського населення Гетьманщини, розглядаючи дослідження В. Брехуненка, В. Горобця, Л. Іванової, В. Кривошеї, Г. Макушиної. С. Плохія, О. Струкевича. Історіографічні аспекти питання участі козацької держави у міжнародних відносинах дисертантка висвітлює, аналізуючи студії О. Бороденка, В. Брехуненка, С. Гальчака, В. Горобця, О. Гуржія, А. Лисого, В. Матях, П. Пирога, В. Смоля, В. Степанкова, Ю. Степанчука, В. Ціватого, Т. Чухліба.

Людмила Іванівна зробила необхідні узагальнення, висновки, які засвідчили реалізацію визначених наукових завдань. Наукові положення та висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні обґрунтовані, зроблені у відповідності зі змістом, метою і завданнями роботи і є узагальненням усіх здобутих результатів. Дисертація має міждисциплінарний характер і визначається науковою новизною. Результати дослідження апробовані у достатній кількості публікацій та на науково-практичних конференціях. За темою дисертації опубліковано 7 статей у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 8 публікацій апробаційного характеру.

Незважаючи на загалом позитивне враження, яке справляє дисертація Л. І. Салагуб, необхідно зазначити деякі дискусійні питання, побажання та зауваження.

Історіографічне дослідження завжди орієнтується на відповідну авторську історіографічну періодизацію. Людмила Іванівна неодноразово звертається до цього питання (с. 4-6, 20, 22, 40, 50, 179), але при цьому допустила деякі похибки і пропоновані версії дещо відмінні, не досить чітко сформульовані.

В історіографічній науковій розробці важливе місце посідає аналіз історіографічних джерел (Підрозділ 1.2.). У зв'язку з цим варто було б авторці не

обмежуватися переліком істориків, а більшу увагу звернути на концептуальний аналіз їхніх праць. Більш уважно потрібно було б пов'язати використання історичних джерел у тексті зі списком використаних джерел.

У другому розділі авторка серед істориків-народників розглядає П. Куліша, В. Антоновича, Д. Яворницького, а також М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Слабченка, хоча у працях останніх поряд з народницькими поглядами виразно простежуються елементи державницького підходу. Через це, на нашу думку, доцільно було б розглядати їх як репрезентантів народно-державницького напрямку. Але це одне з сучасних дискусійних питань в українській історіографії, яке потребує вирішення.

У дисертації варто було б більшу увагу звернути на історіографічний аналіз другого тому «Истории Малороссии» М. Маркевича, «Діяріушу» Я. Марковича, розвідок О. Лазаревського. Потрібно було б більш конкретно розглянути репрезентантів державницького напрямку української історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст., публікації в енциклопедичних виданнях радянського часу («Радянська енциклопедія історії України», «Українська радянська енциклопедія», «Советская историческая энциклопедия»). В них отримали відображення історичні погляди авторів різних епох на питання політичної історії Гетьманщини ХVІІІ ст. Праця виграла б, якби авторка використала сучасні українські студії з питань кліометрії (Вовк О. До питання про використання кількісних методів в історіографічному дослідженні (на прикладі історії вивчення біографії В. Н. Каразіна). *Харківський історіографічний збірник*. Харків, 2015. Вип. 14. С. 127–140).

Вважаємо недоречним при висвітленні міжнародних відносин Гетьманщини звернення до статеві-вікової структури населення (с. 172).

У тексті зустрічаються опечатки, стилістичні похибки. Авторка не уникла недоречностей при оформленні списку використаних джерел.

Висловлені зауваження не применшують значення проведеного Л. І. Салагуб дослідження. Уважне знайомство з текстом роботи та публікаціями здобувачки дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які містяться в них, не викликають принципових заперечень.

Дисертація Салагуб Людмили Іванівни «Політична історія Гетьманщини XVIII ст.: український історіографічний вимір» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія є самостійним дослідженням, за своєю актуальністю, науковою новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. 6 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її авторка – Салагуб Л. І. – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент

доктор історичних наук,

доцент кафедри філософії та соціології

Маріупольського державного університету

 Н. І. Романцова